

Een jongeman, reeds enkele jaren verloofd met een jonger meisje, ziet de jaren voorbijgaan, zonder dat hij in staat is haar een bescheiden bestaan te kunnen aanbieden. Zijn liefde voor haar is het enige lichtpunt in zijn somber bestaan, maar als hij merkt, dat juist die liefde hem noodlottig wordt, breekt zijn verbittering los. Wanneer zij hem aarzeland vertelt, dat zij moeder moet worden, vloekt hij het komende leven. Het gevoel van eigen schuld verdringt hij achter de onmiddellijke oorzaak: de werkloosheid, en wijst deze dan levens aan den onwil van de boeren, om hun arbeiders werk te geven. Zoo mokkend tegen de maatschappij, die hem dwingt tot een huwelijk, waarvan schande gesproken zal worden, gaat hij met zijn meisje een ideaalloos leven tegemoet.

Ongetwijfeld raakt de schrijver hier een teere en tragische zijde van het werkloosheidsprobleem aan. Wanneer hij de zorgen van dit gezin, den omgang van man en vrouw met elkaar en met familie en dorpsgenooten voortdurend gezien had met het oog op het gevloekte, ongeboren, leven, dan was er stellig een belangrijke roman ontstaan. Als zoodanig kan ik echter dit boek niet zien, omdat ik er teveel den „roman“ in mis. Want wel teekent de roman het leven, en geeft hij dus waarheid, maar nooit mag deze een bepaald in werkelijkheid voorgekomen feit bevatten. En dat lijkt hier het geval.

Ik ken het beroep van den schrijver niet, maar uit zijn boek zou ik opmaken, dat hij nauw verbonden is aan de steunregeling. De ambtenaar wordt hier nauwkeuriger beschreven dan de steuntrekker. Het „geval“ Wout — de eigenlijke hoofdpersoon — is de laatste druppel in den lijdensbeker van Woenselaar, den agent der arbeidsbemiddeling. Door al de bijkomstige omstandigheden raakt hij totaal overspannen. Hij is eigenlijk de eenige sympathieke figuur uit het boek, die het zoo wel meent met den werkloosheid, maar door dezen niet begrepen wordt, omdat hij de wel ook moet handhaven. Helpt hij de stumperds in hun ellende, die hij door en door voelt en begrijpt, dan overtreedt hij zelf de wet. Om ongelooftige lezers, die, als de werkloosheid, zijn hulp weigeren opvatten als onwil, als hardheid, haalt de auteur in noten heele passages aan uit verordeningen voor de steunregeling, met vermelding van alinea en lid. Dat is alles heel verduidelijkend voor een leek in deze materie, maar het hoort meer thuis in een brochure, dan in een roman. Mij heeft bij het lezen vooral getroffen de buitengewoon onplezierige positie van zoo'n lageren ambtenaar in een dorp. Aan den eenen kant heeft hij te doen met werklozen, die al zijn daden verkeerd uitleggen en hem onmenselijk hard schelden; aan den anderen kant met burgemeester en dorpswelhouders, die niet boven de zaken staan, maar klachten aangrijpen als argumenten tegen den ambtenaar. Zoo verzeilen we ongemerkt in de zeer laag bij de grondse gemeente-politiek in een Flakkeesch dorp. Als tegenhanger van den welmeenenden, onbegrepen ambtenaar doemt dan nog op een rentenierende boer, door en door gemeen, die welmeenend doet, maar slechts uit lage zucht naar macht, uit eigenbelang dus, opkomt voor den werkloosheid.

Ook hem komt het „geval-Wout“ zeer gelegen, hij kan dien ambtenaar, den mijnheer, er heerlijk mee troeven. De samenkomst van deze antipoden verleidt den schrijver tot melodramatiek. Mevrouw ontdekt in het glunderend gezicht van den boer iets „waarvoor ze huiverde“, maar even later als hij

haar de hand geeft „voelde ze niet hoe valsche die hand was“.

Het „geval Wout“ dient voorts nog om de kerkelijke toestanden op Flakkee eens te belichten. De verhouding van de menschen tot de kerk is niet ingevlochten in den roman, maakt er geen noodzakelijk deel van uit, maar wordt „beschouwd“. Even schuift de schrijver zijn personen terzijde, om uit te leggen hoe dat nu zit met die kwestie. Men hoort den lezer al zeggen: „oh! juist, nu snap ik het“. En dat is in dit boek een groot bezwaar. Er wordt heel veel duidelijk in, maar het wordt geen levende werkelijkheid. Men begrijpt meer, dan men gevoelt.

En toch wil ik geen kwaad zeggen van het boek, want er spreekt zoo'n echt medegevoel uit, de toon is waar, niet pronkerig „groot-romanachtig“, maar eenvoudig en sympathiek. De schrijver is geheel thuis in de behandelde zaken, ziet en beziet de dingen van twee kanten, van de zijde van den werkloosheid, wiens droeve omstandigheden hij begrijpt, en van die van den ambtenaar, die meer gevoel bezit dan een paragraaf uit de steunregeling.

De geschiedenis van het gevloekte leven wordt niet uitgeheven boven het vlak van 'dagelijksche leven. Er wordt hier letterlijke copieerlust des dagelijkschen levens geboden. Daardoor verliest het boek als roman heel veel. Maar er blijft heel veel over. De beschrijving van het gewoet in de gemeente-politiek, het bekrompen geknoei van dorpsgroten met het leed van anderen, de hardheid en naijver die de handelingen bepalen, dat alles blijkt even waar te zijn, als de inhoud der noten.

Het „geval“ op zichzelf is goed beschreven. De toenemende verharding van Wout, zijn opstand tegen God en menschen, de soms ruwe bejegening van zijn vrouw, ze zijn geheel begrijpelijk bij een man, die de grootste schande moet verduren die het dorp kent: als krachtige kerel, die graag wil werken, te moeten leven, niet van den steun, waarop hij recht meent te hebben, maar van de armen, als een minderwaardige.

Het jonge vrouwtje, en niet minder haar slopende moeder, die onwetend, met de beste bedoeling, haar eenen zoon haast in de gevangenis brengt, om den ander te kunnen helpen, zijn heel goed. De ironie van een steunregeling komt in dit boek soms wrang naar voren.

Het moeilijke leven van den werkloosheid, wiens willen telkens botst met een harde, noodzakelijke, wetsparagraaf, wordt in dit verhaal duidelijk en dikwijls boeiend, uiteengezet. Veel wordt er duidelijk door, dat buitenstaanders anders zouden veroordeelen en ook daardoor is dit boek nuttig en goed.

Gr.

H. S.

UIT HET POLITIEKE EN SOCIALE LEVEN

Berdjajew en de Klassenstrijd.

„Alle bestaande sociale systemen verdedigen het primaat van de maatschappelijke samenleving en haar voorrang boven de menselijke persoonlijkheid... Het vraagstuk van den arbeid is echter geen zuiver sociaal, maar een geestelijk, religieus probleem. Tegenover deze wezenlijke en eigenlijke

bedoeling. In zijn brieven maakt hij hoogst zelden melding van het verbond.

Al vinden wij bij Calvijn geen systematische uiteenzetting, toch is wat hij van het verbond zegt, voor ons van veel beteekenis. Hij ziet het **verbond centraal**: het oude verbond is de oorzaak geweest van verlossing (32:100)²⁾; van het verbond hangen al de beloften af, die Hij ons gegeven heeft (44:143); zonder verbond komt het bloed van Jezus Christus ons niet toe (49:796 cf. 55:115); al onze gebeden moeten daarop gegrond zijn (28:292); in allen nood rusten wij op het verbond (25:30). Voorts is van belang de wijze, waarop Calvijn over het verbond handelt. Wij zijn met hem vlak bij de bron; hij verliest zich niet in filosofische speculatie en onthoudt zich tot in zijn stijl toe van alle duisterteden, waardoor men met zijn theologie los van het volk Gods komt te staan met een taal „comme un jargon de gueux“ (28:547). Vervolgens zijn de gedachten van Calvijn van belang voor het juist verstaan van de symbolen. Calvijn staat in al onze symbolische geschriften op den achtergrond en hij wordt daarin herhaaldelijk en letterlijk geciteerd. Tenslotte kan kennismaking met Calvijn de tegenstelling met Chr. Gereformeerden en Gereformeerden Bond aanmerkelijk verzachten, zooals ze deze verscherpen zal met Barthianen enerzijds en buitenkerkelijke bewegingen anderzijds (Oxford-Groep e.d.).

Het verbond der genade is bij Calvijn met name het verbond met **Abraham** gesloten, bevestigd in Christus. Van een verbond met **Adam** vóór den val spreekt hij niet met zooveel woorden; de leer van het verbond

dimensie van het arbeidsvraagstuk is men nog altijd blind. Toch voelt men met groeiende vrees, dat zonder de definitieve oplossing van dit probleem het verdere leven der menschenlijke samenleving onmogelijk wordt. En het probleem zelf dringt zich aan een ieder van onze tijdgenooten op, en treft een ieder in zijn individuele en sociale existentie: als het probleem van de religieuze houding tegenover den eigen arbeid en die van anderen, als de noodzakelijkheid om den arbeid religieus te verheerlijken. Want alleen op die wijze kunnen wij ons van den modernen slavendienst en van ons aandeel in het proces, dat de anderen tot slaven maakt, bevrijden“.

„De traditioneele arbeidsdiscipline, welke een gedwongen karakter had, is bezig te verdwijnen en zal wel nooit weer herleven; want het sociale gewicht en de sociale kracht der arbeiders groeien van jaar tot jaar. Eens zal de arbeidersmassa zich opmaken om den toestand van slavernij, welke op haar drukt, op te heffen. Dan echter zal de vraag van de innerlijke betrekking tot den arbeid, de vraag van de ethiek van den arbeid, welke met de religieuze houding onafscheidelijk verbonden is, in haar ganschen omvang in het bewustzijn der menschheid gesteld worden.“

„De sociale vraag toont daarmede, dat zij een geestelijke en religieuze, ja een uitgesproken Christelijke vraag is, vooral op het terrein van den arbeid. Op den arbeid berust niet alleen het economische, maar tegelijk ook het geheele leven der maatschappij. En de vraag naar de geestelijke fundamente van den arbeid, is die naar de geestelijke grondslagen der samenleving en der sociale existentie.“

* * *

Dit gedeelte uit Berdjajew's „Christentum und Klassenkampf“ is waard om in zijn geheel weergegeven te worden; het stemt tot ernstige bezinning over de problemen, die in onzen tijd de menschheid beroeren. Want er is reden voor vrees: de geestelijke beteekenis van den arbeid wordt metterdaad ontkend.

De oorzaken, welke tot een eenzijdige beschouwing van den arbeid geleid hebben, zijn vele. De snelle ontwikkeling der techniek, begeleid of gevolgd door belangrijke processen op geestelijk terrein — we denken hier o.a. aan den groei van het naturalisme — de structuurveranderingen in het sociale leven, al die factoren, en zooveel andere, hebben op de waardeering van den arbeid een zeer ongunstigen invloed uitgeoefend. De omgeving, waarin de mensch leeft, is razend snel totaal veranderd; hij kon dat tempo niet bijhouden en verzwakte bovendien zijn weerstand door een gruwelijke amputatie van de wortels van zijn bestaan.

Berdjajew heeft gelijk: het toekomstige leven der menschheid wordt ernstig bedreigd; wij zijn nog maar aan het begin der moeilijkheden. En de houding, welke de mensch thans tegenover den arbeid inneemt, is voor de komende tijden van de grootste beteekenis.

Niet elke gedachte van dezen wijsgeer, welke hij ons zooveel ter overdenking gaf, nemen wij over. Het is geheel verkeerd om den modernen arbeid onmenschelijk te noemen. Zelfs de bijzondere verhoudingen in het hedendaagsche sociale leven, de drukkende zorgen, die den arbeider omringen, — in een bedrijf, welks outillage voortdurend gemoderniseerd wordt, meet de leiding elken dag nauwkeurig zijn prestaties; hij moet over groote vaardigheid en een groot aanpassingsvermogen be-

wordt behandeld bij de leer der verlossing: Inst. II 10, 1, waarheen v. d. Bergh voor het werkverbond wijst, spreekt enkel van „foederatos“ (aan God verbonden). In zijn verklaring op Gen. 1—3 komt het woord verbond niet voor; bij Hoze 6:7 (42:332) niet „foedus“ (verbond), slechts „mandatum“ (gebod).

Het verbond der genade wordt reeds bij Adam verondersteld — zie heel het redebeleid: Inst. II, 10 vooral 7. De belofte aan **Noach** wordt o.a. 50:525 in één adem genoemd met die aan Abraham.

Aan **Christus** zijn ten onzen behoefte beloften gedaan (37:199). Calvijn denkt daarbij aan den Christus, als zaad van Abraham in het vleesch verschenen (47:253, 41:187 enz.). Als Middelaar begon Christus Zijn werk reeds voor de schepping en den val van Adam (9:338; 50:527).

* *

Het verbond der genade wordt door Calvijn omschreven als een overeenkomst tusschen twee partijen, die met wederzijdsche verplichtingen aan elkander verbonden zijn (28:291—293; 44:434; 49:769 sq.). Op het wederkeerige legt hij sterk den nadruk: *mutua fides* (wederkeerige trouw) (40:391); *mutua relatio* (een wederzijdsche relatie) (45:711); *mutuus consensus* (een wederzijdsche toestemming of overeenstemming) (50:238); de doop is een „melodie et accord mutuel entre Dieu et nous“ (50:561).

Het voornaamste **doel** is, dat God Zich onzen God verklaart en dat Hij ons wil houden voor Zijn volk (41:528). Verhouding ook: Vader en „petite famille“ (26:242).

Het is een verbond der genade. Het heeft geen anderen **oorsprong** dan de genadige goedheid Gods (41:134). God komt ons voor (28:291). Daarin ligt de zekerheid der zaligheid (26:197). Hij kon een onelindi-

schikken: verlies van tot een uitvaardigen. Het gebruik de moeilijke hooren, niet en veroorzaken tusschen c. verhindert. „de wezen. Maar onder dat Berdjajew dit artikel verdient. V. schappelijk zorg in v. organisatie het welzijn mag niet schikt geen om de nor en zijn uit dat geschied een slaven den mensc leven. Met zich het C van den m een werkt en in een nomische.

Een der oogen, wa de „geeste de werkin Berdjajew de revolutie tegen oordeelt h producten gevoed we

In de m vermatorij zijn prestat dat hij in ontleent waren en wordt ool paald, we

Het ma de kwant schillen a den zelfs tegen het oordeeling houding t in dezelfde in den k historie“, verhouding beoogt de „materie van den scheppen beletten.

Het spr lijke bete maatschap louter de voor een

gen afstan (26:242). spreke ver Hij zoove trouwelijk ce par doi goedheid) verbond e 321 sq.) v En daarte hebben, a Zijner bes

De glori Zijn Zoon 61). Niet begonnen eeuwige ve bond is a Israël het hersteld (Geestes, w het verb bloedstort 48). In Ch 113) en n

Het voot In Christi van de re bond op 2 27:39, 40; wereld (44 Buiten he die over Wij veilig Deze be die Christ

POPULAIR-WETEN- SCHAPPELIJKE SCHETSEN

Het verbond der genade bij Calvijn.¹⁾

De ontwikkeling van de leer des verbonds begint eerst in den tijd der Reformatie. Vóór dien wordt van het verbond wel melding gemaakt, maar haast uitsluitend, wanneer de exegese dit vereischt (zoo bij Augustinus). Irenaeus maakt wel wat ruimer gebruik van de verbondsgedachte, maar toch niet in die mate, dat men zou kunnen spreken van een „vorming van een verbondsleer“ (Dr Kraan). Hij legt in zijn strijd tegen de Gnostiek den nadruk op het ééne verbond Gods. Bullinger is de eerste, die een meer systematische uiteenzetting geeft, waarschijnlijk als reactie op de verbondsleer der Wederdoopers (Bondgenooten). Van de andere Reformatoren is Calvijn op dit punt verreweg 't belangrijkste, al geeft hij geen uitgewerkte leer aangaande het genadeverbond. Behalve in zijn Institutie (II:10 en 11 vgl. IV:14—18) vindt men bij hem nergens een poging in die richting. Wij moeten ons tevreden stellen met wat in zijn werken verspreid ligt. Na zijn Institutie, waarheen Calvijn in zijn commentaren geregeld verwijst, komen deze commentaren eerst in aanmerking (vooral op Gen. 17 en Rom. 9); vervolgens zijn kleine en grootere geschriften (o.a. catechismi en formulieren), terwijl zijn preeken zijn gedachten over het verbond wel zoo illustreeren, dat men niet in twijfel hoeft te verkeerren omtrent zijn

1) Met toestemming van den schrijver publiceer ik hier een résumé van een rede door hem te houden in de vergadering van de Reunisten van F. Q. I., te Kampen, op een dag voorafgaande aan den Theol. Schooldag. K. S.

2) Deze citeering is, evenals in het vervolg naar Opp. Calv. ed. Baum, Cunitz, Reuss. Ze verwijst hier naar volumen 32 kolom 100.

men nog al-
de vrees, dat
dit probleem
samenleving
n zelf dringt
toelen op, en
i sociale exis-
teuze houding
i anderen, als
i religieus te
wijze kunnen
st en van ons
en tot slaven

e, welke een
verdwijnen en
et sociale ge-
siders groeien
ersmassa zich
rij, welke op
zal de vraag
in arbeid, de
welke met de
gerbonden is,
erwustzijn der

z, dat zij een
proken Chris-
a van den ar-
en het econo-
ele leven der
eestelijke fun-
de geestelijke
sociale exis-

ristentum
om in zijn ge-
nt tot ernstige
onzen tijd de
reden voor
n den arbeid

dige beschou-
zijn vele. De
egeleid of ge-
geestelijk ter-
groei van het
ringen in het
veel andere,
rbeid een zeer
de omgeving,
nel totaal ver-
ouden en ver-
or een gruwe-
n bestaan.

stige leven der
wij zijn nog
ieden. En de
mover den ar-
tijden van de

geer, welke hij
men wij over,
dernen arbeid
de bijzondere
sociale leven,
der omringen,
ortdurend ge-
ng elken dag
t over groote
vermogen be-

ing: Inst. II 10,
verbond wijst,
od verbonden).
woord verbond
„foedus” (ver-

hij Adam ver-
t. II, 10 vooral 7.
25 in één adem

ve beloften ge-
nen Christus,
verschenen (47:
i Christus Zijn
val van Adam

Calvijn omschre-
ee partijen, die
lkander verbon-
69 sq.). Op het
k: mutua fides
a relatio (een
consensus (een
temming) (50:
d mutuel entre

ich onzen God
voor Zijn volk
„petite famille”

Het heeft geen
goedheid Gods
Daarin ligt de
on een oneindi-

schikken: steeds dreigt de werkloosheid, en het verlies van den arbeid belemmert zijn vorming tot een uitnemend geschoolde werkkraft — rechtvaardigen de uitdrukking slavendienst niet. Het gebruik van dat woord vergroot bovendien de moeilijkheden: het laat de menschen, die het hooren, niet meer los, het bijt zich vast in hun ziel en veroorzaakt heftige reacties, het maakt de kloof tusschen den werkmans en zijn werk wijder, het verhindert de genezing van de blindheid tegenover „de wezenlijke dimensie van het arbeidsvraagstuk”. Maar ondanks die bezwaren en andere, meenen we, dat Berdjajew's diagnose, welke aan het begin van dit artikel vermeld werd, de aandacht ten volle verdient. Wat hij zegt over het primaat der maatschappelijke samenleving, is juist: de voornaamste zorg in verschillende landen is de economische organisatie. Hoe belangrijk zij ook moge zijn — aan het welslagen van de vier- of vijfjarige plannen mag niet het gansche menscheleke leven ondergeschikt gemaakt worden; het is een groote zonde om de normen voor goed en kwaad aan het „plan” en zijn uitvoering te ontleenen. De landen, waarin dat geschiedt, maken inderdaad van den arbeid een slavendienst. „Het economisch leven is er voor den mensch, niet de mensch voor het economische leven. Met een beroep op deze grondstelling wendt zich het Christelijke geweten tegen de verandering van den mensch in een stuk goed, in een ding, in een werktuig van den economischen vooruitgang, en in een instrument ter ontvouwing van de economische macht”.

Een der hoofdoorzaken van de verduistering der oogen, waarop tenslotte een totale blindheid voor de „geestelijke dimensie” van den arbeid volgde, is de werking van de leer van den klassenstrijd. Berdjajew erkent dat ook: hij waardeert weliswaar de revolutionaire arbeidersbeweging als een reactie tegen de „kapitalistische wereld”, maar veroordeelt haar tegelijk als een dier „materialistische producten”, welke door den „burgerlijken geest” gevoed worden.

In de marxistische leer is de arbeider immers de vermaterialiseerde arbeidskracht; de waarde van zijn prestaties meet zij naar het aantal goederen, dat hij in een zekeren tijd voortbrengt. De arbeider ontleent volgens haar zijn beteekenis aan zijn waren- en waardescheppend vermogen. Omgekeerd wordt ook de waarde der waren door den tijd bepaald, welke voor hun vervaardiging noodig was.

Het marxisme kent alzoo slechts de vraag naar de kwantiteit van den arbeid; de kwalitatieve verschillen acht zij van secundaire beteekenis of worden zelfs geheel genegeerd. Het protest van Marx tegen het kapitalisme bevat voornamelijk een veroordeeling van de volgens hem bestaande wanverhouding tusschen loon en verrichten arbeid, beide in dezelfde maat — de arbeidstijd — uitgedrukt. In den klassenstrijd, de „drijvende kracht in de historie”, ziet Marx het middel om aan die wanverhouding een einde te maken: de klassenstrijd beoogt de volledige betaling van de verbruikte „materiële energie”, en de complete vergoeding van den „geroofden” tijd; hij wil waarborgen scheppen om den „verderen roof” voor altijd te beletten.

Het spreekt vanzelf dat in dit systeem de geestelijke beteekenis van den arbeid geheel met de maatschappelijke samenvalt. De sociale strijd is louter de strijd voor een nieuwe maatschappij, voor een nieuwe verdeling der waren, voor een

gen afstand bewaren, maar doet afstand van dit recht (26:242). In plaats van met een edictum (een alle gesprek verder afsnijdend gebod) tot ons te komen, doet Hij zooveel vriendelijker, Hij gaat familiariter (vertrouwelijk) met ons om (38:690 en 380). Dieu commence par douceur et bonté (God begint met zachtheid en goedheid) (28:383). Zoo wordt de beschrijving van het verbond een lofzang op Gods goedgunstigheid (27:321 sq.) vol van de verwondering der liefde (26:146). En daartegenover: moet de duivel ons niet betooverd hebben, als wij niet bewogen worden ons geheel te Zijner beschikking te stellen? (26:242).

De glorie van het verbond is Christus. Als God tot Zijn Zoon spreekt, handelt het om onze zaligheid! (36:84). Niet ten onrechte wordt gezegd, dat het verbond begonnen is in Christus (50:213). In Hem is het een eeuwig verbond (40:397). Reeds onder het oude verbond is alle verbondsgenade uit Hem (50:40). Toen Israël het verbond verbroken had, heeft Christus het hersteld (36:64). Hij schenkt de kracht des Heiligen Geestes, waardoor wij het verbond houden; anders is het verbond nog tevergeefs (41:617). Door Zijn bloedstorting heeft God Zijn beloften bekrachtigd (45:48). In Christus hebben wij vergeving der zonden (55:113) en nieuw leven (41:187).

Het voornaamste van het verbond is beloften (36:402). In Christus geeft God Zichzelf. Calvijn spreekt gaarne van de regeling van ons leven, die God door het verbond op Zich neemt, Hij is daarin onze Leider (26:242; 27:39, 40; 36:378 enz.). Dat geeft afzondering van de wereld (44:445), wij zijn als een nieuwe wereld (28:516). Buiten het verbond zijn de menschen als wilde dieren, die over bergen en door wouden zwerven (23:237). Wij veilig als Zijn kudde (29:723).

Deze belofte wordt echter alleen vervuld aan hen, die Christus als hun Herder aannemen (28:355). Cal-

nieuwe regeling van de productie en het verbruik; alle ordeningen zijn aan deze doeleinden ondergeschikt. In de marxistische samenleving moet het individu de vrijheid van arbeid, van aanwending van het inkomen, en zooveel andere vrijheden, opgeven, omdat het centrale economische schema dit eischt. De marxist kan verlangen, „dat de menscheleke ziel en het menscheleke leven in naam van de economische ontwikkeling en de economische machtsontvouwing geofferd wordt”.

Daarom wil en kan de klassenstrijd, welke immers alleen de maatschappelijke, dat is de stoffelijke waardeering van den arbeid kent, niet anders dan een strijd om de macht zijn: de overwinning wordt straks met de vestiging van een tyranniek régime, dat zoowel op overwonnenen als overwinnaars zwaar drukken zal, gevierd. Deze strijd — wie hem ook voert: de „bezitter” of de arbeider — treft den mensch in den mensch; hij begeert het geweld en brengt dus geweld voort; hij vervult „de zielen der menschen met nijd, haat en verbittering”, en drijft het „antagonisme der klassen” zoo op de spits, dat ons de hoop op een vreedzame vernieuwing der maatschappij niet zelden ontzinkt.

Is de marxistische wereld nu inderdaad zoo hard, als de analyse van het economisch-monisme ons wil doen gelooven? Deze vraag is herhaaldelijk gesteld; die haar bevestigend beantwoordden moesten dikwijls het verwijt hooren, dat zij een caricatuur van het marxisme in plaats van de werkelijke gedaante stelden. Dit verwijt is echter geheel misplaatst.

De historie van het bolsjewistische Rusland leert ons de marxistische werkelijkheid kennen. Zij bewijst, dat de klassenstrijd de haatgevoelens aanwakert en allerlei vormen van dwang in het leven roept, tot den meest wreeden slavendienst toe. En ook West-Europa ervaart de gevolgen van de marxistische heerschappij.

De actie van het Fransche vakverbond, dat de vrijheid onderdrukken wil, en allen arbeid alleen voor zijn leden opelscht, heeft veler oogen geopend. Niets toont duidelijker de minachting van de „geestelijke dimensie” van den arbeid dan de zinloze stakingen tijdens het socialistische bewind. Wie wind zaait, zal storm oogsten!

De geestdriftige aanhangers van de leer van den klassenstrijd zijn zelfs tot het brengen van het geringste offer niet bereid; de eerbied voor de rechten van anderen is hen volkomen vreemd, de vervulling van hun tijdelijke, stoffelijke eischen gaat hen boven alles; het lijden van de armen, van hun mede-arbeiders, dat zij verzwaren, deert hen niet. En de tegenwerking, welke de Christelijk-sociale beweging in Denemarken van de socialistische overheid ondervindt, die de wetgevende vergadering gebruikt om het werk van de kleine, geloovige groep lam te slaan, is eveneens een uiting van de marxistische machtsbegeerte, die door den klassenstrijd gewekt en gevoed wordt. Van eenige waardeering voor het geestelijk bezit dezer Christenen is geen sprake; zij worden als „bedreigers van het arbeidersbelang” gebrandmerkt en met verlies van hun rechten gestraft.

Berdjajew verwerpt den klassenhaat in den klassenstrijd. Dien strijd zelf wil hij niet afwijzen. Maar wanneer hij van zijn gedeeltelijke aanvaarding een nadere verklaring geeft, blijkt het dat zijn begrip van den klassenstrijd met het marxistische weinig gemeen heeft. Berdjajew bedoelt den strijd

vijn spreekt in dit verband vrijmoedig van voorwaarden: al Zijn beloften zijn konditioneel (26:532, 534; cf. 524. In 28:514 met ander accent: Hij neemt ons aan „op voorwaarde”, dat Hij ons zal regeeren door Zijn Heiligen Geest). Dit moet echter niet zoo verstaan worden, dat ons geloof het verbond maakt, want het verbond hangt niet af van het geloof van het volk (38:202), het is zelf gave Gods (51:165); daarom „essentialis conditio dici non potest”, d.w.z. daarom kan het geen wezenlijke voorwaarde genoemd worden. Toch handhaaft Calvijn tot op zekere hoogte te spreken van voorwaarde („quatenus” in 32:348). Er is geen verbond meer, waar de andere partij ervan afwijkt (40:391 sq. Dieu est quitte... il n'est plus obligé, 27:134). Dit is de voorwaarde, waarop Hij zich onzen God maakt, dat wij Hem tot een volk zijn (28:292). En wanneer zijn wij Zijn volk? Niet als wij het met den mond zeggen, maar als wij gelooven en gehoorzamen (28:293). Het geloof is de voornaamste dienst, dien God van ons vraagt (52:227). Calvijn legt sterken nadruk op onze roeping — geloof — liefde — en al beweert iemand duizendmaal, dat Hij God liefheeft, zoo wordt dit voor ijdelheid en leugen gehouden, wanneer het geheele leven er niet aan beantwoordt (29:59; 38:100 sq.; 25:29; 41:135).

In verband hiermee onderscheidt Calvijn tusschen tweeërlei kinderen des verbonds. Het geloof maakt scheiding tusschen geestelijke en vleeschelijke zonen (23:350). Het is niet alles Israël wat Israël genaamd wordt. Op dit punt is Calvijn niet optimistisch: een klein gedeelte bewijst zijn geloof (45:402). Slechts 20 % van hen, die de prediking des woords hooren, nemen het aan (Inst. III 24, 12). Weinigen zijn ware Israëlieten (47:35). Die volhardten in ongelooft zijn de „degeneres” (42:578 cf. 48:299); gedegeneerden, bastaarden.

Dezen maken zich schuldig aan verbreking van het verbond. Zij vernietigen het verbond (38:687 sq.) n.l.

voor de verbetering der sociale positie, tegen de „heerschappij van het kapitaal”, tegen de „uitbuiting van den eenen mensch door den anderen”, het „streven naar een sociale orde, die meer gerechtigheid bevat en menschelijker is dan de tegenwoordige”. Als gewoonlijk overlaadt hij „de Kerk” en „de Christenheid” met felle verwijten, maar tegelijk toont hij daarbij grove onkunde. Ook in de „kerkelijke prediking” is wel het een en het ander veranderd: men mag haar niet, zooals Berdjajew doet, voor de voeten werpen, dat zij het sociale vraagstuk door „barmhartigheid en weldadigheid” oplossen wil; voor de „nieuwe sociale werkelijkheid” is zij niet blind.

De Russische denker wil dat de Christenen de „verbittering van de strijdende partijen veroordeelen”, maar dat zij de „waarheid in den klassenstrijd zullen erkennen”. De veroordeeling van de „bitterheid” beteekent echter de veroordeeling van den klassenstrijd zelf. De Chr. sociale beweging streeft naar sociale gerechtigheid, maar acht, terecht, haar vervulling alleen dan mogelijk, wanneer de gedachten aan den klassenstrijd gebannen worden, en in gehoorzaamheid aan Gods Woord de middelen voor een „sociale vernieuwing” gezocht.

Berdjajew meent dat de mensch slechts kiezen kan tusschen individualisme en socialisme. Deze tegenstelling is, als zoovele andere in den tegenwoordigen tijd, in haar eenzijdigheid valsch. Wie de kapitalistische orde verwerpt, aanvaardt daarmee niet vanzelf de „socialistische”; wie het socialisme veroordeelt, is daarom nog geen kapitalist. Onze dagen zijn aan lichtvaardige slagwoorden rijk — wie denkt hier niet aan het overvloedige geroep, dat de Christelijke regeerders als hartelooze liberalen aanklaagde? De slachtoffers van zulke smaadaacties zijn de sociaal-hulpbehoevenden, welke in den waan gebracht worden, dat de oplossing van het sociale vraagstuk in den grond der zaak zeer eenvoudig is.

Menschen als de Russische denker, die luide om verandering van het sociale leven roepen, stellen gewoonlijk hevig teleur wanneer men van hen concrete aanwijzingen vraagt, omtrent de maatregelen, welke zij noodig achten. Maar al te dikwijls vergeten zij ook, dat bij elken stap voorwaarts groote moeilijkheden overwonnen moeten worden. Het is geen kunst om het einddoel aan te wijzen; het zoeken naar de wegen, welke naar dat doel leiden, eischt echter ontzaglijke inspanning.

Tot die inspanning zal de menschheid niet in staat zijn, wanneer zij gehoor geeft aan de prediking van den klassenstrijd, in welken vorm deze ook tot haar moge komen. De verdeeldheid, die van dat luisteren het gevolg is, verzwakt haar krachten.

We hebben ons met opzet geruimen tijd met het nieuwste werk van Berdjajew bezig gehouden. Het geeft een inzicht in de vraagstukken, die op het oogblik de menschheid beroeren; het leert ons zien hoe diep de mensch van God is gevallen, en welk een ellende deze val veroorzaakt heeft. Moge het aan de belijders van den Christus gegeven worden om ook op sociaal terrein Gods wil te volbrengen.

A

B. t. B.

van den kant des menschen (quoad ipsum abolita erat haec padio, 41:132). Als bondsbrekers verwerpen zij het verbond, maken het ijdel (38:690). Dit geschiedt niet door lichte overtredingen, maar door crassa defectio, grove zonde (25:21). Daaruit wordt hun ongelooft openbaar: niet de eerste overblijfselen van geloof houden zij over, die zich niet toelagen op een rein en heilig leven (55:448).

Zoolang zij onder het verbond blijven, zijn deze verbondsbrekers hypocrieten (42:331 sq.: hypocrieten, de valschaards en metneedigen). Calvijn onderscheidt in Inst. III 14, 1 tusschen hypocrieten en hen, die als leden der Kerk God verloochenen door hun slecht leven, maar doorgaans rekent hij met deze onderscheiding niet (cf. Inst. IV 1, 7 vooral in de uitgave van 1560). De Kerk bevat slechts: puros Dei cultores... a scelestis vel hypocritis discerni; dat de zuivere vereerders Gods... te onderscheiden zijn van de boezen of geveinsden (31:259). Zij weten, dat ze met onreinheid vervuld zijn (Inst. III 14, 7) of ze kunnen het weten (31:254). De hypocriet onderzoekt zichzelf niet (vrijwillige blindheid: 47:235 cf. 426), erkent zijn zonde niet (23:29). Met hun „belles mines”, hun „schoon gelaat naar het vleesch”, hun schoonen schijn (26:287) misbruiken zij Gods beloften (28:466). Calvijn spreekt in dit verband van duivelse heiligheid! Zij zijn niet onkenbaar. Bij de prediking der profeten noemt Calvijn het ongelooft en ongehoorzaam Israël stereotyp: hypocrieten. Toch kunnen ze onder de leden der kerk vermengd blijven: Ie. omdat ze in den wettigen weg niet aan de kaak kunnen gesteld worden en 2e omdat de strengheid der tucht niet altijd zoo wordt toegepast als het wel moest (Inst. IV 1, 7).

Verder hebben wij ons te houden aan het oordeel der liefde (caritatis iudicium) naar hetwelk wij voor leden der kerk zullen houden, die door belijdenis des geloofs,